

NÄR
RÖSTERNA
TYSTNAR

Kunskapslyft om Förtälsan

FÖRDJUPNINGAR OCH INLÄSNINGSTEXTER

TEMA 3

WARSAWAS GETTO

NÄR RÖSTERNA TYSTNAR

Obs!

Filmen innehåller bilder, filmsekvenser och berättelser som kan uppröra och det är därför viktigt att läraren först ser igenom filmen själv före visning och sedan är lyhörd för elevernas reaktioner för att avgöra om det behövs uppföljning eller personliga samtal efter filmen.

OM FILMEN

Filmen *När rösterna tystnar* bygger på boken *Flykten från ett folk mord* av Maria Vajta Klamer. Du kan se filmen hos [Utbildningsradion](#) (UR).

Filmen kan användas i samtliga av gymnasieskolans historiekurser men främst rekommenderas den för kurserna historia 1a och 1b. Den kan även användas i grundskolan och rekommenderas då främst för åk 9.

Målgrupp: ungdomar och lärare på gymnasiet

Filmen kan även användas på högstadiet, men rekommenderas från 15 år.

Ämne: Förintelsen, antisemitism, mänskliga rättigheter

Speltid: 38 minuter

Språk: svenska

Textad: ja

Produktionsår: 2021

Filmen är producerad av [Skaparkraft Film & Musikproduktion](#) i samarbete med [Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen](#) (RFF).

Läs mer och se filmen på www.riksff.se eller hos [Utbildningsradion](#) (UR).

LÄRARHANDLEDNINGAR

Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen (RFF) har utarbetat en lärarhandledning till *När rösterna tystnar*. Den är uppdelad i olika kapitel och teman med fördjupningsmaterial och inläsningstexter. Det finns även en lärarhandledning som är bearbetad och förkortad av UR:s pedagogiska redaktörer. Du hittar alla handledningar under [Pedagogiskt material](#) hos [RFF](#). Den förkortade versionen hittar du även [här](#).

Text: Björn Westerström, gymnasielärare i Malmö

Bilder: Andreas Gejke, fotograf, Skaparkraft Film & Musikproduktion

Pedagogisk rådgivning: Forum för levande historia

Formgivning: RFF

INLEDNING

I följande tema får eleverna fördjupa sig i den situation och miljö som stora delar av filmen beskriver. I temat beskrivs förtryck och mänskligt lidande, men även det liv och den vilja till överlevnad som fanns i gettot. Det är viktigt att läraren understryker det senare.

I gettot fanns stort mänskligt lidande, men även ett liv och en stark vilja att överleva.

Läraren föreslås inleda med att beskriva uppkomsten av Warszawas getto, livet i gettot och slutet, därefter är det viktigt att eleverna får möjlighet att ställa frågor och diskutera.

När genomgången är slut och eleverna fått ställa frågor presenteras antingen frågorna A, B eller båda två beroende på vad läraren beslutat.

I lärarens summering efter övningarna är det viktigt att läraren betonar följande för eleverna:

Ibland frågar sig människor varför människorna i gettot inte gjorde uppror. Svaret är att gettots människor var försvagade av svält och sjukdomar och de ställdes inför en monumental övermakt. Trots detta så startade invånarna i gettot ett uppror.

Idag vet vi att de mördades men för de flesta då var inte det något som de trodde kunde ske. Många överlevande berättar att de trodde att ”Nu kan det väl ändå inte bli värre”.

Det går att göra motstånd på fler sätt än bara genom våld. Ibland är motstånd att se till att man själv eller ens barn överlever så att någon kan berätta om nazisternas brott.

HISTORISK BAKGRUND

Den 1 september 1939 anföll Nazityskland Polen från väst och två veckor senare attackerades Polen av Sovjetunionen från öst. De båda staterna hade skrivit under en icke-angreppspakt och i denna uppgörelse hade de delat Polen mellan sig. En månad senare kapitulerade Warszawa, Polens huvudstad.

Tyskarna började genast att trakassera den judiska befolkningen. I staden fanns en stor judisk minoritet, den största i Europa och näst största i världen (New York hade en något större judisk befolkning) och hade haft ett rikt judiskt kulturliv med både litteratur-, teater- och filmscen, men det var slut med det nu. Tyska SS-soldater förnedrade och misshandlade

människor på gatan om de kunde identifiera dem som judar. De lagar som infördes hindrade judar från att besöka parker, caféer och affärer. Mötte någon med judiskt ursprung en tysk på gatan var denne ålagd att buga sig för tysken, något som många upplevde som särskilt förnedrande. Judarnas ekonomiska tillgångar beslagtogs och de förbjöds att arbeta i prestigefulla yrken.

Efter nio månaders ockupation tvingades alla judar att flytta till ett område som tyskarna valt ut, gettot, och kring detta område uppfördes en hög tegelmur. Enligt myndigheterna fick de judar som bodde utanför gettot inte ta med sig husgeråd, inga möbler. De judar som redan

bodde i gettot, ett fattigt och eftersatt område, hade just i detta avseende tur. De hade redan ett hem med möbler. De judar som tvingades in utifrån fick för hutlösa priser hyra små kyffor som stod tomma. Den 16 november var förflyttningen avslutad och gettot vars befolkning uppgick till 360 000 människor, stängdes. Straffet för den som lämnade området utan tillstånd var döden.

En del polacker sympatiserade med den judiska befolkningen och försökte hjälpa judar genom att ta emot dem i sina hem, eller bara skänka mat. När tyskarna insåg att det fanns polacker som skyddade judar införde de två nya bestämmelser, dels var det belagt med dödsstraff att skydda judar dels blev polackerna ålagda att rapportera judar utanför gettot. Om de inte gjorde detta skulle de bli straffade.

Deborah var bland de som hade lyckan att redan befinna sig i gettot. Hon och hennes man bodde på Miłagatan 43, något som fram tills tvångsförflyttningen var en olycka med tanke på områdets fattigdom.

Inne i gettot försökte de som bodde där att skapa en vardag. Till en början lyckades detta. Det fanns caféer, teatrar, öppna synagogor och snart även skolor. Men efterhand som matleveranserna till gettot minskade och allt fler judar kom från landsbygden och från andra platser i Europa blev livet för människorna i gettot alltmer hopplöst. I mars 1941 uppgick gettots befolkning till nästan en halv miljon.

Sjukdom och svält skördade offer varje dag och livet blev en kamp för överlevnad. Svälten var så illa att människor dog på gatan och blev liggande. I filmen visas hur människor som dött i gettot fraktas därifrån.

Många polacker utnyttjade situationen och kunde för lite mat byta till sig dyra pälsar, smycken och andra åtråvärda föremål. Människorna i gettot var desperata och det som tidigare hade varit värdefullt hjälpte dem inte i gettot där mat var den verkliga handelsvaran. En omfattande smuggling uppstod kring byteshandeln. Barn var en viktig del av smuglingen för bara de kunde ta sig igenom de små hål som fanns i muren mot den ariska stadsdelen.

Läget kunde nu inte tänkas bli värre, men sommaren 1942 påbörjades tömningen av gettot. Officiellt sades det att gettots invånare skulle transporteras österut, men i själva verket togs de till förintelsläger och mördades, främst Treblinka. På våren 1943 bestämde tyskarna att alla i gettot skulle föras till förintelsläger och mördas. Operationen var tänkt att börja på påskafton. De judiska motståndsgrupperna i gettot som nu visste vad som väntade dem gjorde revolt och anföll de tyska trupperna. Under nästan en månad lyckades grupperna trots knappa resurser stå emot de tränade och välutrustade tyskarna, men den 16 maj var det över och de kvarvarande 50 000 människorna i gettot fördes till förintelsläger och mördades.

LITTERATUR

Megargee, Geoffrey P., *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945, Volume I* (Indiana university press, 2009).

Megargee, Geoffrey P. och Dean, Martin, *The United States Holocaust Memorial Museum Encyclopedia of Camps and Ghettos, 1933-1945, Volume II* (Indiana university press, 2012).

FRÅGOR OCH UPPGIFTER

GETTOT I WARSZAWA

I boken *Flykten från ett folkmord* (2015) av Maria Vajta Klamer, som filmen bygger på, berättar Deborah följande om hur hon kände när hon såg hur många människor som tvingades in i gettot:

”Jag undrade vart alla dessa människor skulle ta vägen. Det kunde ju inte finnas tillräckligt många lägenheter åt alla”, berättar Deborah. Hon är tyst en stund innan hon fortsätter. ”Mycket snart uppstod brist på allt och därmed kom byteshandeln i gång. Det som kunde bytas, byttes mot lite mat. Jag hade svårt att se när utmärglade barn tiggde om lite bröd eller vatten. Många hade kommit ifrån sina föräldrar, andra hade skickats ut för att försöka hitta något att äta. Jag hade så gärna velat hjälpa dem. Men jag hade inget att ge dem. Ibland vaknade jag på natten och då såg jag framför mig barnens bedjande och sorgsna blickar. Jag kunde inte förstå varför de måste ha det så svårt. Det var så fullständigt orimligt. De var barn, de skulle leka och skratta, hoppa och springa. I stället levde de i ett helvete.”

Ur *Flykten från ett folkmord* av Maria Vajta Klamer

1. Kan du utifrån citatet dra några slutsatser kring de levnadsförhållanden som fanns i gettot?
2. Vilka grupper av människor tror du var mest utsatta?

JUDISKA POLISEN I GETTOT

I filmen beskrivs hur judiska män anställs av nazisterna, den judiska polisen. De får i uppdrag att hålla ordning i gettot och se till att inga uppror bryter ut. De spionerar och rapporterar om några motståndsgupper bildats bland judarna. De deltar i tvångsdeportationerna av judar från gettot till förintelselägren. De utför dessa handlingar mot löfte om att de och deras familjer inte ska omfattas av deportationerna.

1. Varför tror du att män gick med i den judiska polisen och därigenom deltog i förtrycket av den grupp de själva tillhörde?
2. Vilka handlingsmöjligheter hade unga män för att överleva?
3. Vad skulle du vilja säga till en ung man som funderade på att gå med i den judiska polisen?

Riksorganisationen för fortbildning om Förintelsen (RFF) har utarbetat en lärarhandledning till *När rösterna tystnar*. Den är uppdelad i olika kapitel och teman med fördjupningsmaterial och inläsningstexter enligt följande:

- Inledning. Filmens handling. Koppling till skolans styrdokument.
- Förintelsen – En historisk bakgrund.
- Tema 1 – Judisk identitet i Polen.
- Tema 2 – Antisemitism. Hatet mot judar.
- Tema 3 – Warszawas getto.
- Tema 4 – Värdet av demokrati.
- Tema 5 – Räddarna.

Lärarhandledningen finns även i en version som är bearbetad och förkortad av UR:s pedagogiska redaktörer. Du hittar alla handledningar under [Pedagogiskt material](#) hos [RFF](#). Den förkortade versionen hittar du även [här](#).

Du som är lärare får fritt kopiera lärarhandledningarna, distribuera dem digitalt och visa dem i samband med din undervisning. När lärarhandledningarna eller delar av innehållet används på olika sätt ska den ideella upphovsrätten iakttas.

Filmen finns även med engelska undertexter på Vimeo. Kontakta kansli@riksff.se för inloggningsuppgifter.